

**ARGUMENTACJA BIBLIJNA W WYKŁADZIE
O POZDROWIENIU ANIELSKIM
W CONFESSIO CATHOLICAE FIDEI CHRISTIANA
STANISŁAWA HOZJUSZA (1551)**

Słowa kluczowe: Hozjusz, Confessio Catholicae Fidei, Pozdrowienie Anielskie, apologetyka kontrreformacyjna

Keywords: Hosius, Confessio Catholicae Fidei, Angelic Salutation, Apologetics Counter-Reformation

Schlüsselwörter: Hosius, Confessio Catholicae Fidei, Engelsgruß, Apologetik der Gegenreformation

*Confessio catholicae fidei cristiana*¹ (Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej) należy do najważniejszych i najbardziej znanych dzieł teologicznych kardynała Stanisława Hozjusza (1504–1579). Już w trakcie Synodu Prowincjalnego w Piotrkowie Trybunalskim w roku 1551 wskazywano na potrzebę powstania kompendium wiary katolickiej zaopatrzonego w argumentację o charakterze apologetycznym. Kardynał Stanisław Hozjusz uczestniczył w nim jako legat króla Polski na Sobór Trydencki. W Piotrkowie zdecydowano, że Hozjusz będzie prezentował na soborze również Ojców Synodalnych. Pierwsze teksty *Confessio*² zostały przygotowane już w czerwcu 1551 roku. W 1553 roku wydano drukiem pierwszą część dzieła. Pierwsza wersja całości ukazała się w roku 1557. Wersję finalną umieszczono w zbiorze *Hosii Opera* z roku 1584. W poniższym studium odwołano się do wersji z roku 1557 opublikowanej przez biskupa prof. Juliana Wojtkowskiego w roku 1999³. Konsultowano także inne

* Ks. dr hab. Marek Karczewski, prof. UWM, wykładowca Wydziału Teologii UWM w Olsztynie, e-mail: marek.karczewski@uwm.edu.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9435-3832>.

¹ Dalej jako *Confessio*.

² Szczegóły na temat okoliczności powstania dzieła przedstawia M. Wysocki, *Recepcja Ojców Kościoła w Confessio Catholicae Fidei Christiana Stanisława Hozjusza*, „Vox Patrum” 36(2016) 65, s. 727–728.

³ Stanisław Hozjusz, *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej albo wyjaśnienie wyznania złożonego przez Ojców zebranych na synodzie prowincjalnym, który odbył się w Piotrkowie Roku Pańskiego 1551 w miesiącu maju*, tłum. bp Julian Wojtkowski, Olsztyn 1999.

wersje starodruków części lub całości opracowania, dostępne w zasobach internetowych wybranych bibliotek i portali⁴.

W niniejszej publikacji podjęto temat argumentacji biblijnej zastosowanej przez Stanisława Hozjusza w zawartym w *Confessio* wykładzie na temat *Pozdrowienia Anielskiego*. Wykład ten znajduje się w rozdziale sześćdziesiątym *Confessio*⁵. Wykład stał się przedmiotem badań mariologicznych prowadzonych przez bpa Juliana Wojtkowskiego⁶. Pod określeniem „wykład na temat *Pozdrowienia Anielskiego*” Stanisław Hozjusz rozumie komentarz do najbardziej rozpowszechnionej katolickiej modlitwy maryjnej – *Zdrowaś Maryjo (Ave Maria)*. Kwestia argumentacji biblijnej związanej z tą modlitwą do Maryi jest ważna z perspektywy polemiki z protestantami, którzy odrzucili katolickie rozumienie kultu maryjnego. Analiza argumentów i ich zastosowania rzuca także światło na hermeneutykę biblijną Hozjusza. W artykule omówiono następujące kwestie: 1) kontekst historyczno-religijny powstania *Confessio*; 2) wykład *Pozdrowienia Anielskiego* w kontekście dzieła; 3) argumenty biblijne za modlitwą maryjną; 4) niektóre cechy hermeneutyki biblijnej w wykładzie *Pozdrowienia Anielskiego*.

1. KONTEKST HISTORYCZNO-RELIGIJNY POWSTANIA *CONFESSIO CATHOLICAE FIDEI CRISTIANA*

Confessio stanowi ważne dzieło na tle szesnastowiecznej literatury teologicznej. W szerokiej perspektywie religijnej opracowanie Stanisława Hozjusza wpisuje się w kontekst dynamicznie rozwijającej się kontrreformacji. Założyciele ruchów ewangelickich podejmowali próby zdefiniowania i wyrażenia poglądów reformacyjnych w formie dokumentów i deklaracji⁷. Fundament tzw. Ksiąg Symbolicznych luteranizmu stanowiły Konfesja augsburska, Apologia Konfesji augsburskiej, Artykuły szmalkaldzkie i inne⁸. Wraz z katechizmami i postyllami stanowiły zbiory poglądów polemicznych wobec oficjalnego nauczania Kościoła Katolickiego. W pewnym sensie wyznanie wiary katolickiej przygotowane przez Stanisława Hozjusza stanowić miało przeciwagę do protestanckich zbiorów prawd wiary. W XVI wieku idee protestanc-

⁴ Zob. *Confessio Fidei Catholice [...] Pars prior*, wyd. M. Szarfenberg, Kraków 1553, w: *Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa* [on-line], <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/4580/edition/4404/content> (dostęp: 19.09.2024); *Confessio Catholicae Fidei Christiana*, wyd. Franciscus Behem, Johannes Patruus, Moguncja 1557, <https://polona.pl> (dostęp 19.09.2024); *Confessio Catholicae Fidei Christiana*, wyd. M. Zimmermann, Wiedeń 1561, w: *Münchener Digitalisierungszentrum. Digitale Bibliothek* [on-line], <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10141729?page=,1> (dostęp: 19.09.2024).

⁵ Stanisław Hozjusz, *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej*, s. 251–256.

⁶ J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae Stanisława Hozjusza w jego Confessio Catholicae Fidei Christiana*, „Studia Warmińskie” 7(1970), s. 327–340. Zob. także: J. Wojtkowski, *Maryja w wierze i pobożności Stanisława Hozjusza*, w: *Ut honoficetur Deus. Wybór pism*, wybór pism J. Jezierski, Lublin 2010, s. 177–189; S.C. Napiórkowski, *Do mariologii ks. bpa Juliana Wojtkowskiego*, „Salvatoris Mater” 12/3/4(2010), s. 363–365.

⁷ Zob. *Księgi wyznaniowe Kościoła Luteranckiego*, Augustana, Bielsko-Biała 1999.

⁸ Zob. M. Hintz, *Księgi symboliczne luteranizmu jako werbalizacja symboli wiary*, „Studia Gdańskie” 37(2015), s. 137–146.

kie znajdowały wielu zwolenników wśród szlachty i mieszczan w Królestwie Polskim. *Confessio* powstało jako spontaniczna reakcja na szerzący się zamęt doktrynalny oraz rosnące wpływy innowierców. Stanisław Hozjusz zaprezentował zatem wyznanie wiary katolickiej o charakterze polemicznym wobec poglądów protestanckich. Stąd główny akcent położono na wyjaśnienie i komentarz do prawd wiary katolickiej negowanych przez protestantów. Pomimo pewnej spontaniczności w momencie tworzenia dzieła *Confessio* zostało przygotowane bardzo starannie w duchu doktryny Soboru Trydenckiego. Kardynał Hozjusz, będący jedną z głównych postaci soboru, osobiście podejmował energiczne działania przeciw propagandzie protestanckiej. Należy podkreślić aspekt edukacyjny dzieła. Hozjusz prezentuje prawdziwą naukę katolicką, a prócz tego zwraca się do wszystkich katolików, którzy mają wątpliwości w wierze. Kardynał wyjaśnia, broni prawd katolickich i przekonuje wątpiących. W *Confessio* Stanisław Hozjusz unika pustej agresji słownej, odwołując się do argumentów. Dotyczy to również argumentacji biblijnej, tak ważnej dla zwolenników nurtów reformacyjnych.

2. WYKŁAD POZDROWIENIA ANIELSKIEGO W KONTEKŚCIE DZIEŁA

Wydanie *Confessio catholicae fidei cristiana* z roku 1557 obejmuje dwa tomy. W tomie pierwszym zawarto sześćdziesiąt rozdziałów dedykowanych odpowiednio poszczególnym tematom. Są to: wiara⁹, krzyż¹⁰; Kościół i Pismo Święte¹¹, sobory¹² i sakramenty¹³. W tomie pierwszym podjęto także kwestie dodatkowe: inne prawdy zawarte w Symbolu¹⁴ – odpuszczenie grzechów, ciała zmartwychwstanie, rozważanie o nadziei¹⁵, wykład *Modlitwy Pańskiej*¹⁶ autorstwa Cypriana oraz wykład *Pozdrowienia Anielskiego*¹⁷. Tom pierwszy zamyka krótkie podsumowanie¹⁸.

⁹ Zob. Stanisław Hozjusz, *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej*, rozdz. I–IX, s. 17–28.

¹⁰ Tamże, rozdz. X–XIV, s. 28–37.

¹¹ Tamże, rozdz. XV–XXI, s. 37–51. Jedno z najbardziej kompletnych opracowań teologii słowa Bożego w pismach Stanisława Hozjusza przedstawił J. Jeziński, *Nauka Stanisława Hozjusza o słowie Bożym*, cz. I, „Studia Warmińskie” 22–23(1985–1986), s. 233–294 oraz *Nauka Stanisława Hozjusza o słowie Bożym*, cz. II, „Studia Warmińskie” 24(1987), s. 7–52.

¹² Tamże, rozdz. XXIV–XXXI, s. 51–87.

¹³ Tamże, rozdz. XXXII–LVI, s. 87–226.

¹⁴ Tamże, rozdz. LVII, s. 226–227.

¹⁵ Tamże, rozdz. LVIII, s. 227–241.

¹⁶ Tamże, rozdz. LIX, s. 241–251.

¹⁷ Tamże, rozdz. LX, s. 251–255.

¹⁸ Tamże, s. 256.

W tomie drugim przedstawiono wykłady na temat sprawiedliwości¹⁹, przykazania miłości²⁰ Boga i bliźniego, Dekalogu²¹, kultu²² i ludzkiej tradycji²³. Całość zamyka zachęta autora do poznawania i obrony wiary katolickiej²⁴.

Wykład *Pozdrowienia Anielskiego* został zatem dodany do pierwszej, typowo apologetycznej i doktrynalnej części *Confessio*. W czasach Hozjusza *Pozdrowienie Anielskie*, czyli modlitwę *Zdrowaś Maryjo*, tworzyła najczęściej pierwsza część jej współczesnej wersji. Brzmiała ona następująco: *Zdrowaś Maryjo, laski pełna, Pan z Tobą. Błogosławiona jesteś między niewiastami i błogosławiony owoc żywota Twojego*. Imię Jezus zostało dodane przez tradycję kościelną²⁵. Nie była jeszcze w powszechnym użyciu część druga, zawierająca prośbę o wstawiennictwo Maryi²⁶. Prawdopodobnie z tego powodu Hozjusz ograniczył się do wykładu pierwszej części zawierającej dwa członki i odniesienia do dwóch wydarzeń biblijnych: zwiastowania Maryi (Łk 1,28) i nawiedzenia Elżbiety (Łk 1,42). Cytaty te były łączone już we wczesnym średniowieczu zarówno w zachodniej, jak i wschodniej tradycji kościelnej jako modlitwa maryjna. Na przełomie X i XI wieku odmawianie modlitwy *Zdrowaś Maryjo*, zawierającej tekst Łk 1,28.42, stało się popularne w środowiskach zakonnych²⁷. W średniowieczu wprowadzono także zwyczaj odmawiania *Zdrowaś Maryjo* po *Ojciec nasz*²⁸. Wraz ze wzrostem popularności modlitwy różańcowej pozdrowienie Maryi w dzisiejszym brzmieniu stało się jedną najbardziej znanych modlitw katolickich²⁹.

Biskup Julian Wojtkowski w swoim studium dedykowanym *Pozdrowieniu Anielskiemu* w *Confessio* w wykładzie kardynała Hozjusza dostrzega następujący schemat³⁰:

Wstęp: Zwyczaj dodawania *Pozdrowienia Anielskiego* do *Modlitwy Pańskiej*;

Część I typologiczna:

- a) prorocтва,
- b) figury i podobieństwa,
- c) wypowiedzi Doktorów;

Część II polemiczna:

- a) kult Chrystusa nie wystarczy,
- b) kult Maryi nie stanowi ujemy dla kultu Chrystusa;

¹⁹ Tamże, rozdz. LXI–LXXIII, s. 257–314.

²⁰ Tamże, rozdz. LXXIV–LXXV, s. 314–324,

²¹ Tamże, rozdz. LXXXVI–LXXXV, s. 324–349.

²² Tamże, rozdz. LXXXVI–XCI, s. 350–403.

²³ Tamże, rozdz. XCII, s. 403–426.

²⁴ Tamże, rozdz. XCIII, s. 426–442.

²⁵ Tamże, s. 255.

²⁶ „Święta Maryjo, Matko Boża, módl się za nami grzesznymi teraz i w godzinie śmieci naszej. Amen”. Pierwsze świadectwa o dodatku do *Pozdrowienia Anielskiego* pojawiły się w XIV i XV w. Znana jest także z brewiarza Piusa V z roku 1568. Rozpowszechniła się po bitwie pod Lepanto w roku 1571.

²⁷ R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie. Litania Loretańska. Różaniec*, Siedlce 2017, s. 15.

²⁸ Świadczą o tym wskazania synodów w Coventry (1237), Würzburgu i innych, zob. R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 15–16.

²⁹ R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 16–17.

³⁰ J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 327.

Część III – wykład właściwy:

- a) wprowadzenie,
- b) „zdrowaś”,
- c) „łaski pełna”,
- d) „Pan z tobą”,
- e) „błogosławiłaś ty między niewiastami i błogosławiony owoc żywota twojego”
- f) „Jezus Chrystus”;

Zakończenie: wskazówki bibliograficzne.

Dwie pierwsze części, typologiczna i polemiczna, zawierają krótkie, ale skoncentrowane kompendium mariologiczne.

3. ARGUMENTY BIBLIJNE NA KORZYŚĆ MODLITWY MARYJNEJ

W tekście oryginalnym *Confessio* liczne odniesienia do tekstów biblijnych zwykajowo zostały umieszczone na marginesach. W ten sposób Pismo Święte tworzy stały i podstawowy punkt odniesienia. Świadczy to również o erudycji kard. Hozjusza, który kładł silny nacisk na wyjaśnienie biblijnych fundamentów wiary katolickiej. W wykładzie *Pozdrowienia Anielskiego* przywołano czterdzieści pięć cytatów biblijnych, z czego dwadzieścia pięć ze Starego i dwadzieścia z Nowego Testamentu. Tylko jeden tekst dotyczy wprost życia Maryi. Jest to opis Zwiastowania³¹. Istotną rolę odgrywają odniesienia do autorytetów kościelnych, w większości do Ojców Kościoła, w tym także wschodnich³². Nie ma natomiast odniesień do wypowiedzi soborów i papieży³³. Rozmieszczenie cytatów w strukturze wykładu w LX rozdziale *Confessio* jest następujące³⁴:

Część wykładu	Tematy i elementy składowe	Cytaty i obrazy biblijne ST	Cytaty i obrazy biblijne NT
Wstęp (s. 251)			
Typologia (s. 251–252)	Dlaczego czcimy Maryję? Proroctwa, podobieństwa, wypowiedzi Doktorów	Rdz 3,15; Lb 17,6-9; Sdz 6,36-40; Ez 44,2-3; Iz 9,2; Ps 103,2; Ml 4,2; Pwt 4,24; Wj 3,2-6; Jr 31,22; Ps 109,19; 2 Krn 6,18; Dn 2,31-35; Iz 11,1; Iz 7,14; Prz 31,10	Ap 21,13; Ap 12,1; Rz 13,14; Łk 1,35; J 4,24; Ef 2,20; Ef 2,14

³¹ J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 328.

³² Istotne fragmenty tekstów pisarzy wschodnich Hozjusz cytował w języku greckim, zob. J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 328. Zob. M. Wysocki, *Recepcja Ojców Kościoła*, s. 730–737.

³³ J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 328.

³⁴ Kolejność według występowania w tekście źródłowym.

Polemika (s. 252–253)	Czy sam Chrystus nie wystarczy?	Rdz 2,18; Pwt 4,24; Ps 68,3	2 Kor 3,5; 1 Tm 2,5
	Dlaczego cześć świętych?		
Wykład właściwy (s. 253–255)	Zdrowaś, łaski pełna		Dz 6,8; Łk 1,15.41.67; Dz 2,4; 4,8; J 1,14
	Pan z Tobą	Sdz 6,12	
	Błogosławionaś Ty między niewiastami i błogosławiony owoc żywota Twojego	Ps 21,4; Rdz 22,18; Rdz 3,16	Rz 9,5; Ga 3,13
	Jezus Chrystus	Ps 45,8	Mt 1,21; Ap 5,9-10; Rz 12,1; Ef 5,22
Wskazówki bibliograficzne (s. 255)	Jezus Chrystus – inne znaczenia		

Z powyższej tabeli wynika, że rozmieszczenie odniesień biblijnych nie jest równomierne. Najwięcej z nich Hozjusz przywołuje, odpowiadając na pytanie: dlaczego czcimy Maryję? Odwołuje się przy tym przede wszystkim do typologicznego i metaforycznego rozumienia cytatów biblijnych. Odpowiedź na pytanie, dlaczego czcimy Maryję, jest rozbudowana. Bazę stanowi przekonanie, że została Ona wybrana przez Boga i przewidziana od początków historii zbawienia³⁵. Maryja jest nową Ewą³⁶ obiecaną w raju (Rdz 3,15). Została przedstawiona jako kwitnąca laska (Lb 17,6-9), runo Gedeona (Sdz 6,36-40), brama otwarta w kierunku wschodzącego słońca (Ez 44,2; Ap 21,13; Iz 9,2). Maryję wskazuje wielki znak, niewiasta obleczona w słońce (Ap 12,1). Jest ona rzeczywiście obleczona w słońce (Ps 103,2). Tym słońcem jest słońce sprawiedliwości (Mal 4,2) – sam Jezus (Rz 13,14). Wielkość Maryi wynika z wielkości samego Boga, który wybrał Dziewicę na Matkę swojego Syna (Łk 1,35; J 4,24; Pwt 4,24)³⁷. Dziewicze macierzyństwo zostało przedstawione w obrazie płonącego krzewu (Wj 3,2-6; Jr 31,22; Ps 108,19; 2 Krn 6,18). Z Maryi wziął ciało Jezus, Syn Boży (Ps 109,3). Znak Maryi Hozjusz widzi również w kamieniu, który oderwał się od wielkiej góry wizji Daniela (Dn 2,31-35). Wybranie Maryi było prorokowane w obrazie różdżki wyrastającej z pnia Jessego (Iz 11,1). Ona jest zapowiedzianą Dziewicą, Matką Mesjasza (Iz 7,14). Maryja jest kobietą mądrą i odważną, o której mówi autor Prz 31,10.

³⁵ J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 329–330. Zob. R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 22–28.

³⁶ Zob. J. Misiurek, *Maryja i Bóg Ojciec w polskiej teologii duchowości XVI i XVII wieku*, „Savioris Mater” 1/4(1999), s. 147.

³⁷ Zob. tamże, s. 146–147.

W części polemicznej Hozjusz odpowiada na wątpliwość: czy nie wystarczy sam Chrystus? Odnosząc się do tej kwestii, cytuje najpierw Bernarda z Clairvaux, nazywając go miłośnikiem Maryi. Chrystus mógłby wystarczyć (2 Kor 3,5), jednak Bóg chciał, by zbawienie dotyczyło obydwu płci (Rdz 2,14)³⁸. Ponadto jedyny pośrednik, człowiek Jezus Chrystus (2 Tm 2,5), jest także Bogiem o ogniu palącym (Pwt 4,24; Ps 67,3). Trzeba było, by Maryja, nowa Ewa, stała się równocześnie pośredniczką prowadzącą do pośrednika Jezusa Chrystusa³⁹. Kult maryjny nie umniejsza chwały Chrystusa, ponieważ każdy, kto czci świętych, czci samego Boga i Jego Syna. Jeżeli czcimy matkę, czcimy także i syna. Jednak niezależnie od kultu świętych, jedynie Bóg może być czczony jako Bóg.

W bezpośrednim komentarzu do modlitwy *Zdrowaś Maryjo* zawarto cztery punkty.

Punkt pierwszy stanowi wyjaśnienie sformułowania *Zdrowaś Maryjo, łaski pełna*. Są to słowa anioła z chwili zwiastowania (Łk 1,41). Hozjusz podkreśla, że w kontekście biblijnym „zdrowaś” może mieć całą gamę znaczeń⁴⁰. Greckie *chaire* może oznaczać: „być zdrowym”, „pozdrawiać”, „rozradować się”⁴¹, „być mocnym”. Powołując się na Jana Chryzostoma, Hozjusz dostrzega w „zdrowaś” zapowiedź wielkiego daru Boga. Zrealizował się on w noc Bożego Narodzenia, gdy aniołowie obwieścili pasterzom narodziny Zbawiciela (Łk 2,10-11). Wyrażenie „pełna łaski” może przywoływać różne postacie biblijne, które również otrzymały łaskę Boga⁴². Wymienia się przy tym Szczepana (Dz 6,8), Jana Chrzciciela (Łk 1,15), Elżbietę (Łk 1,41) i Zachariasza (Łk 1,67). Jednak tylko Maryja została wybrana na Matkę Boga. Powołując się na Augustyna, Hozjusz podkreśla, że pełnia łaski oznacza wolność od wszelkiego grzechu⁴³.

Punkt drugi – *Pan z tobą*. Autor *Confessio* przypomina, że podobnie został pozdrowiony Gedeon (Sdz 6,12). Jednak Gedeon zwyciężył jedynie Madianitów, wyzwalając Izraela. Natomiast Maryja została Matką Zbawiciela całego świata. Anioł powiedział do Maryi: „Pan z tobą”⁴⁴. Mógł także powiedzieć „Pan w tobie”. Bóg, chociaż jest wielki, uszanował wolę Maryi. Inaczej niż w przypadku pozostałych świętych, Bóg był z Maryją w sposób zupełnie wyjątkowy. Świadczą o tym dwie natury Chrystusa. Jest On Bogiem, ale także prawdziwym człowiekiem narodzonym z Dziewicy.

W punkcie trzecim kardynał Hozjusz odnosi się do frazy „błogosławionaś ty między niewiastami i błogosławiony owoc twojego łona”⁴⁵. Z tematem błogosławieństwa autor wiąże następujące teksty biblijne: jak w Ps 20,4, Bóg przewidział błogosławieństwo Maryi; owoc Jej łona został wskazany w Rdz 22,18; o Nim mówił Paweł, wskazując, że jest On błogosławiony ponad wszystko na wieki (Rz 9,5).

³⁸ Zob. J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 330.

³⁹ Tamże, s. 331–332.

⁴⁰ Zob. R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 20–21.

⁴¹ J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 331.

⁴² Zob. R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 28–32.

⁴³ Zob. J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 332; J. Misiurek, *Maryja i Bóg Ojciec*, s. 147–148.

⁴⁴ Zob. R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 32–36.

⁴⁵ Szeroko na temat tych wezwań w kontekście biblijnym pisze R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 36–43.

Błogosławieństwo Maryi wyrażało się także w bezbolesnym porodzie (Rdz 3,16)⁴⁶, ponieważ Jej Syn wybawił nas od wszelkiego przekleństwa Prawa (Ga 3,13).

Ostatnim elementem komentarza do modlitwy *Zdrowaś Maryjo* jest tytuł *Jezus Chrystus*⁴⁷. Hozjusz podkreśla, że imię jest dodane przez Kościół. Jezus jest prawdziwym Zbawicielem (Mt 1,21), Mesjaszem namaszczonego przez Boga (Ps 44,8) mocą Ducha Świętego. W namaszczeniu tym mają udział wszyscy chrześcijanie, pełniąc misję królewskiego kapłaństwa (Ap 5,9-10). Wszyscy są wezwani, by złożyć w ofierze własne ciała (Rz 12,1), wydawać wdzięczną woń świętości (Ef 5,12) i chwalić imię Jezusa na wieki. Autor *Confessio* podkreśla, że treści związanych z tytułem *Jezus Chrystus* jest więcej. Zainteresowanych odsyła do pism Euzebiusza z Cezarei.

Należy podkreślić, że najwięcej uwagi warmiński kardynał przywiązuje do wyjaśnienia mariologii katolickiej. Nasyconie treściami biblijnymi jest tutaj znacznie większe niż w dalszych częściach wykładu. Odpowiedź na pytanie, kim jest Maryja ma znaczenie podstawowe również w perspektywie apologetycznej.

4. NIEKTÓRE CECHY HERMENEUTYKI BIBLIJNEJ W WYKŁADZIE *POZDROWIENIA ANIELSKIEGO*

Badacze dorobku literackiego i teologicznego Stanisława Hozjusza podkreślają bogatą i wszechstronną wiedzę oraz uniwersalizm jego myśli twórczej. Relacja kardynała do Pisma Świętego wyrażała się na różne sposoby. Dla Hozjusza teksty biblijne były przede wszystkim słowem Bożym⁴⁸. Autorytet Biblii wynikał z autorytetu boskiego Autora oraz Kościoła, któremu słowo Boże zostało powierzone. W *Confessio* Hozjusz poświęcił księdze wiele uwagi. Tematyka ta pojawia się także w innych pismach, w szczególności zaś w *De expresso Dei verbo* i w *De oppresso Dei verbo*⁴⁹. Hozjusz cenił słowo Boże jako słowo wieczne, pełne dynamiki stwórczej i objawiającej. Słowo Boże stało się Człowiekiem dla zbawienia wszystkich ludzi, oferując im perspektywę życia wiecznego. Słowo to może również posiadać wymiar eschatologiczny.

Niektóre cechy typowe dla hermeneutyki i teologii biblijnej Stanisława Hozjusza można znaleźć również w jego komentarzu do *Pozdrowienia Anielskiego*. Autor z wielką erudycją poszerza perspektywę tekstu wyjściowego z Ewangelii św. Łukasza, odwołując się do związków tematycznych ze Starym Testamentem, Ewangeliami, Dziejami Apostolskimi, Pismami Pawłowymi czy Apokalipsą św. Jana. Hozjusz posiadał łatwość czytania Pisma Świętego w językach oryginalnych. Wskazuje na to wyjaśnienie terminu „zdrowaś” – greckiego *chaire*, co pozwala widzieć wpływy trendów humanistycznych w egzegezie Hozjusza⁵⁰. Główny temat modlitwy *Zdrowaś*

⁴⁶ J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 330.

⁴⁷ Zob. J. Jezierski, *Nauka Stanisława Hozjusza o słowie Bożym*, cz. I, s. 243–244; R. Krawczyk, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 43–45.

⁴⁸ Zob. Stanisław Hozjusz, *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej*, rozdz. XVI–XVII, s. 39–40.

⁴⁹ Zob. J. Jezierski, *Nauka Stanisława Hozjusza o słowie Bożym*, cz. I, s. 240–241.

⁵⁰ Zob. tamże, s. 235; *Hermeneutik. Die Geschichte der abendländischen Textauslegung von der Antike bis zur Gegenwart*, oprac. M. Böhl, W. Reinhard, P. Walter, Wien 2013, s. 181–184.

Maryjo – wcielenie Syna Bożego – został przedstawiony w szerokiej perspektywie teologiczno-biblijnej. Jak wielu ówczesnych teologów, Hozjusz znał nie tylko teksty biblijne, ale także ich interpretację wewnątrzkościelną. Według autora *Confessio* słowo Boże stanowi fundament doktryny katolickiej⁵¹. Jednak powinno być ono interpretowane zawsze w kontekście Tradycji kościelnej⁵². Bez tego odniesienia interpretacja Pisma Świętego jest niepełna, skazana na subiektywną metodologię pojedynczego teologa⁵³. Ponadto Tradycja gwarantuje niezmienność doktryny. Według Hozjusza Kościół jest mistycznym Ciałem Chrystusa. Kościół narodził się ze słowa Bożego⁵⁴. Kościół służy słowu Bożemu i w nim powinno być ono proklamowane i interpretowane⁵⁵. To dlatego jedynie w Kościele możliwe jest osiągnięcie zbawienia⁵⁶.

Metodologię tę Hozjusz stosował w wykładzie na temat *Pozdrowienia Anielskiego*. Argumentacja na korzyść kultu Maryi została bardzo mocno oparta na dowodach biblijnych. Według zastosowanej interpretacji typologicznej i alegorycznej wybranie Maryi, Jej dziewicze macierzyństwo i relacja do Boga i Jego Syna zostały zapowiedziane w wielu tekstach starotestamentowych. Misja Maryi wynika z planu Bożego i stanowi kluczowy moment historii zbawienia. Maryja jest wolna w swoim wyborze. Jednocześnie wykład Hozjusza jest teocentryczny i chrystocentryczny. Wielkie znaczenie Maryi jest związane z jej Bożym macierzyństwem i udziałem we wcieleniu Syna Bożego⁵⁷. Maryja jest największą ze świętych, ponieważ pozostaje w szczególnej relacji z Synem Bożym, Bogiem Ojcem i Duchem Świętym⁵⁸. Maryja nie odbiera jednak czci boskiej, która przynależy jedynie Trójcy Świętej. Kult Maryi i świętych w konsekwencji prowadzi do Boga. W argumentacji biblijnej dotyczącej potrzeby Jej kultu odnaleźć można wiele treści, które uzupełniają wykład polemiczny o tym, czy Chrystus sam nie wystarczy. Szerokie wyjaśnienie biblijnych podstaw katolickiego kultu Maryi stanowi przeciwwagę dla radykalnej i literalnie pojmowanej argumentacji protestanckiej przeciw kultowi Maryi i świętych. Problem dotyczył jednak nie tylko argumentów, ale także sposobu interpretacji tekstów biblijnych⁵⁹. Hozjusz jest kontynuatorem tradycyjnej egzegezy katolickiej, zakorzenionej w interpretacji patrystycznej i wewnątrzkościelnej. Odrzucenie Kościoła i tradycyjnej metodologii biblijnej uniemożliwiło przyjęcie argumentów Hozjusza. Mogli je jednak przyjąć

⁵¹ Stanisław Hozjusz, *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej*, rozdz. XVIII, s. 41–42.

⁵² Jedność Pisma Świętego i Tradycji jako źródeł objawienia została podkreślona na Soborze Trydenckim (1545–1563), *Hermeneutik*, s. 196.

⁵³ J. Jezierski, *Nauka Stanisława Hozjusza o słowie Bożym*, cz. I, s. 268. Zob. Stanisław Hozjusz, *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej*, rozdz. XVIII, s. 41–42.

⁵⁴ Zob. J. Jezierski, *Nauka Stanisława Hozjusza o słowie Bożym*, cz. II, s. 10–12.

⁵⁵ Tamże, s. 15–18.

⁵⁶ Zob. S. Kozakiewicz, *Stanisława Hozjusza nauka o zbawieniu w Kościele Katolickim*, „Teologia w Polsce” 8/2(2014), s. 207–214.

⁵⁷ Zob. J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 329–330; J. Misiurek, *Maryja i Bóg Ojciec*, s. 146–147.

⁵⁸ J. Wojtkowski, *Explicatio Salutationis Angelicae*, s. 328–329.

⁵⁹ We wczesnej egzegezie protestanckiej zauważalne jest odejście od lektury metaforycznej na korzyść dosłownej. Zasada *sola Scriptura* poważnie ograniczyła możliwość odwoływania się do tradycyjnych komentarzy świętych i Doktorów Kościoła, zob. *Hermeneutik*, s. 185–195; M. Hintz, *Księgi symboliczne luteranizmu*, s. 140.

wahający się katolicy, znajdujący się pod okresowym wpływem innowierców lub nieznający katolickiej wykładni Pisma Świętego.

ZAKOŃCZENIE

Wykład kardynała Stanisława Hozjusza na temat *Pozdrowienia Anielskiego* włączony do *Confessio catholicae fidei christiana* stanowi niewielki fragment jego dorobku związanego z mariologią katolicką. Jednak ze względu na powszechność tej modlitwy oraz kontekst historyczny powstania komentarza może on być postrzegany jako ważne źródło wiedzy na temat apologii kultu maryjnego wobec tez reformacyjnych. Obfite odwoływanie się do tekstów biblijnych świadczy o intencjach kardynała Hozjusza, który stara się dostarczyć jak najwięcej argumentów na korzyść tradycyjnej nauki katolickiej. Jednocześnie autor *Confessio* pozostaje w nurcie tradycyjnej egzegezy katolickiej, koncentrującej się na przekazie teologicznej głębi zawartej w Piśmie Świętym. Możliwe, że Hozjusz nawiązuje do trendów egzegetycznych związanych z Erazmem z Rotterdamu. Jednak akcent położony został na uzasadnienie i wyjaśnienie kultu Maryi Panny, Matki Boga. Odwoływanie się do typologii i alegorii oraz wypowiedzi autorytetów kościelnych świadczy o intencjonalnym nawiązywaniu do Tradycji katolickiej, której Hozjusz broni i którą wyjaśnia. Autentyczny wykład tekstów biblijnych jest zatem możliwy jedynie w ścisłej relacji do Kościoła i jego nauczania.

ARGUMENTACJA BIBLIJNA W WYKŁADZIE O POZDROWIENIU ANIELSKIM W CONFESSIO CATHOLICAE FIDEI CHRISTIANA STANISŁAWA HOZJUSZA (1551)

STRESZCZENIE

Pozdrowienie Anielskie z Ewangelii św. Łukasza dało początek głównej modlitwie katolickiej kierowanej do Maryi. W kontekście szerokiej tematyki teologicznej zawartej w *Confessio Catholicae Fidei Christiana* (1551) Stanisław Hozjusz umieścił również krótki wykład na temat *Pozdrowienia Anielskiego*. Wskazał w nim podstawy mariologii katolickiej i znaczenie modlitwy *Zdrowaś Maryjo*. W artykule podjęto próbę analizy argumentacji biblijnej, do której odwołał się kardynał Hozjusz, oraz stosowanej przez niego hermeneutyki biblijnej.

**BIBLICAL ARGUMENTATION IN THE EXPOSITION A
OF THE ANGELIC SALUTATION IN STANISLAW HOSIUS'S
CONFESSIO CATHOLICAE FIDEI CHRISTIANA (1551)**

SUMMARY

The *Angelic Salutation* in St. Luke's Gospel gave rise to the main Catholic prayer addressed to Mary. In the context of the broad theological themes contained in the *Confessio Catholicae Fidei Christiana* (1551), Stanislaw Hosius also included a short lecture on the Angelic Salutation. In it, he pointed out the foundations of Catholic Mariology and the importance of the Hail Mary prayer. The article attempts to analyze the biblical argumentation to which Cardinal Hosius referred and the biblical hermeneutics he used.

**BIBLISCHE ARGUMENTATION IN DER AUSLEGUNG
DES ENGELSGRUSSES IN STANISLAUS HOSIUS'S
CONFESSIO CATHOLICAE FIDEI CHRISTIANA (1551)**

ZUSAMMENFASSUNG

Aus dem *Engelsgruß* im Lukasevangelium entstand das wichtigste katholische Gebet, das an Maria gerichtet ist. Im Zusammenhang mit den umfassenden theologischen Themen der *Confessio Catholicae Fidei Christiana* (1551) hielt Stanislaus Hosius auch einen kurzen Vortrag über den Engelsgruß. Darin wies er auf die Grundlagen der katholischen Mariologie und die Bedeutung des Ave Maria-Gebetes hin. Der Beitrag versucht, die biblische Argumentation, auf die sich Kardinal Hosius bezog, und die von ihm verwendete biblische Hermeneutik zu analysieren.

BIBLIOGRAFIA

- Hermeneutik. Die Geschichte der abendländischen Textauslegung von der Antike bis zur Gegenwart*, oprac. M. Böhl, W. Reinhard, P. Walter, Wien 2013.
- Hintz M., *Księgi symboliczne luteranizmu jako werbalizacja symboli wiary*, „Studia Gdańskie” 37(2015), s. 137–146.
- Hozjusz Stanisław, *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej albo wyjaśnienie wyznania złożonego przez Ojców zebranych na synodzie prowincjalnym, który odbył się w Piotrkowie Roku Pańskiego 1551 w miesiącu maju*, tłum. bp Julian Wojtkowski, Olsztyn 1999.
- Księgi wyznaniowe Kościoła Luteranckiego*, Augustana, Bielsko-Biała 1999.
- Jeziński J., *Nauka Stanisława Hozjusza o słowie Bożym*, cz. I, „Studia Warmińskie” 22–23(1985–1986), s. 233–294.
- Jeziński J., *Nauka Stanisława Hozjusza o słowie Bożym*, cz. II, „Studia Warmińskie” 24(1987), s. 7–52.

- Kozakiewicz S., *Stanisława Hozjusza nauka o zbawieniu w Kościele Katolickim*, „Teologia w Polsce” 8/2(2014), s. 207–214.
- Krawczyk R., *Pozdrowienie Anielskie. Litanie Loretańska. Różaniec*, Siedlce 2017.
- Misiurek J., *Maryja i Bóg Ojciec w polskiej teologii duchowości XVI i XVII wieku*, „Salvatoris Mater” 1/4(1999), s. 146–161.
- Napiórkowski S.C., *Do mariologii ks. bpa Juliana Wojtkowskiego*, „Salvatoris Mater” 12/3/4(2010), s. 363–365.
- Wojtkowski J., *Explicatio Salutationis Angelicae Stanisława Hozjusza w jego Confessio Catholicae Fidei Christiana*, *Studia Warmińskie* 7(1970), s. 327–340.
- Wojtkowski J., *Maryja w wierze i pobożności Stanisława Hozjusza*, w: *Ut honorificetur Deus. Wybór pism*, wybór pism J. Jezierski, Lublin 2010, s. 177–189
- Wysocki M., *Recepcja Ojców Kościoła w Confessio Catholicae Fidei Christiana Stanisława Hozjusza*, „Vox Patrum” 36(2016) 65, s. 727–739.

Zasoby internetowe:

- Confessio Fidei Catholice* [...] *Pars prior*, wyd. M. Szarfenberg, Kraków 1553, w: *Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa* [on-line], <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/4580/edition/4404/content> (dostęp: 19.09.2024).
- Confessio Catholicae Fidei Christiana*, wyd. F. Behem, J. Patruus, Moguncja 1557, w: *Polona* [on-line], <https://polona.pl/preview/e2f35b28-4610-4b78-9184-d309b82ccc6a> (dostęp: 19.09.2024).
- Confessio Catholicae Fidei Christiana*, wyd. M. Zimmermann, Wiedeń 1561, w: *Münchener Digitalisierungszentrum. Digitale Bibliothek* [on-line], <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10141729?page=,1> (dostęp: 19.09.2024).